

MUSIQIY FOLKLOR VA UNING KO'PQIRRALIGI

Davronov Dilshodjon Doniyor o'g'li

Buxoro Xalqaro Universiteti 2 – kurs magistranti

Annotatsiya: O'zbek xalqining jahon xalqlari orasida tutgan o'rni, insoniyat tamaddunlariga qo'shgan munosib hissasi, avvalo, xalq og'zaki ijodi namunalari misolida yaqqol ko'rinadi. O'zbek folklorini yozib olish, nashr qilish, tadqiq etish ishlari o'tgan asr avvallaridan boshlangan bo'lsa-da, xalq og'zaki ijodini chinakam, har tomonlama o'rganish, mukammal nashrlarini amalga oshirish, ularning tariximiz va bugungi kunimizdagi ahamiyatini ko'rsatishda, bular barchasi mustaqillik sharofatidir. Ushbu xayrli ishlarning bosh sababchisi mustaqilligimiz bo'ldi.

Kalit so'z: folklor, doira, og'zaki ijod namuna, folklor ijro, badiiy ijro.

МУЗЫКАЛЬНЫЙ ФОЛЬКЛОР И ЕГО МНОГОГРАННОСТЬ

Давронов Дилшоджон Данир оглы

Магистрант 2 курса Бухарского Международного университета

Аннотация: Роль узбекского народа среди народов мира, его достойный вклад в приручение человечества очевидны, прежде всего, на примере устного народного творчества. Несмотря на то, что работа по записи, изданию, исследованию узбекского фольклора началась с начала прошлого века, подлинное, всестороннее изучение устного народного творчества, осуществление его превосходных изданий, демонстрация их значимости в нашей истории и в наши дни произошло благодаря непосредственной независимости. Несмотря на то, что работа по записи, изданию, исследованию.

Ключевое слово: фольклор, кружок, образец устного творчества, фольклорное исполнение, художественное представление.

MUSICAL FOLKLORE AND ITS DIVERSITY

Davronova Dilshojon Danier ogli

Bukhara International University, 2nd year

Master's student

Annotation: The role of the Uzbek people among the peoples of the world, their worthy contribution to the tamadduns of mankind is evident, first of all, on the example of examples of folk oral creativity. Although the work of recording, publishing, researching the Uzbek folklor began from the beginning of the last century, the real, comprehensive study of folk oral creativity, the implementation of their perfect

publications, the indication of their importance in our history and today, the realization of which took place directly thanks to independence. Although the work of recording, publishing, researching the.

Keyword: folklore, circle, oral creativity sample, folklore performance, artistic performance.

Folklor (inglizchadan *folk* — „xalq“, *lore* — „bilim“, „donolik“) — xalq ijodini ifodalovchi termin. Fanga 1846-yilda ingliz arxeologi William Thoms tomonidan olib kirgan bo‘lib katta zafarlar qozongan. 1880—1990-yillarda „folklor“ termini xalq orasida ko‘plab mamlakatlarda, shu jumladan, Rossiyada, o‘rta osiyo davlatlarining bazilarida ham qo‘llana boshlagan. O‘zbekistonda dastlab o‘zining, „og‘zaki adabiyot“, atamaları keng qo‘lly boshlagan. „Folklor“ termini 30-yillarning o‘rtalaridan ishlatila boshlagan. 1939-yilda Hodi Zarifning „O‘zbek folklori“ xrestomatiyasi nashr etilgach, bu termin o‘zbek folklorshunosligida mustahkam o‘rin oldi (qarang Xalq ijodi, Folklorshunoslik).

Ma’naviyat bugun yoki kecha yaratilgan tushuncha emas, balki asrlar davomida xalqimiz bilan hamnafas yashab, u bilan birga rivojlanib kelayotgan ulug‘ qadriyatdir. Inson tug‘ilgan ondan e’tiboran umrining oxirigacha o‘z xalqining qadriyat va an’anaları muhitida voyaga yetadi, shakllanadi va kamolga erishadi. Hatto o‘zini folklorga aloqasiz deb hisoblaydigan, bu tushunchaning mazmunidan uzoq deb o‘ylaydigan inson ham aslida ana shu an’analar ta’sirida ulg‘aygan bo‘ladi. Uning tafakkuri va dunyoqarashi qadimiy urf-odatlar asosida shakllanadi. Har bir sohaning o‘z taraqqiyot yo‘li va tarixi mavjud bo‘lgani kabi, folklorshunoslik yo‘nalishidagi tadqiqotlarning ham chuqur ildizlari bor. Bu ildizlar esa uzoq va boy o‘tmishga borib tutashadi.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishish ostonasida birinchi Prezidentimiz tomonidan ko‘plab hayotbaxsh farmonlar bilan bir qatorda, o‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi va Navro‘z bayramini qayta tiklanishi xalqimizning ma’naviy hayotida katta iz qoldirdi. Shubhasiz, aytish mumkinki, bugun mamlakatimiz iqtisodiy, madaniy sohada nimaiki yutuqlarga, yuksalishlarga erishgan bo‘lsa, ana shu sa’yi harakatlarning alohida o‘rni bor. Zero, til millat tafakkurini shakllantiruvchi bir mezondir. Til va tafakkur bir biriga bog‘liq jarayon. Xalq og‘zaki ijodi ana shunday tafakkurni shakllantiruvchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi.

Folklor turli davrlarda turlicha o‘rganilgan bo‘lib, turlicha yondoshuvlar bo‘lganligi ma’lumkim, biroq mustaqillikdan keyin u yuqori ma’noda yangicha mazmun kasb etgan. «Alpomish» dostonining ming yilligi xalqaro miqyosda keng nishonlandi, «O‘zbekiston xalq baxshisi» unvoni joriy etildi. Bu esa milliy manaviyatimizning asoslaridan biri bo‘lgan xalq ijodining yuksalishiga xizmat qildi. «Alpomish» dostoni millatimizning o‘zligini namoyon etadigan, avlodlardan-

avlodlarga o‘tib kelayotgan qahramonlik qo‘shig‘idir, – deb yozadi birinchi Prezidentimiz Islom Karimov o‘zining «Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch» kitobida. – Agarki, xalqimizning qadimiy va shonli tarixi tuganmas doston bo‘lsa, «Alpomish» ana shu dostonning shoh bayti, desak, to‘g‘ri bo‘ladi».1 Bu nafaqat «Alpomish» dostoniga, balki, butun folklor asariga, milliyma’naviyatimizga berilgan yuksak bahodir.

O‘rganilgan, tadqiq etilgan va nashr ham etilgan. Biroq, bu nashrlar mukammal nashrlar emasdi. Ularda ko‘plab qisqartirishlar, buzib talqin qilinishlarga yo‘l qo‘yilgandi. Bu tush motivi Sultonxonning Qurudum mamlakatiga safarga chiqishining sababini hamda tug‘ilayotgan farzand Rustamning oddiy farzand emas, ilohiyot bilan bog‘liqligini ko‘rsatuvchi muhim bir jihatdir. Aytish joizki, doston ana tush motivi bilan boshlanadi va doston so‘ngidagi esa voqealar shu tush bilan bog‘liq holda ijro etiladi. Biroq «Rustamxon» dostonining 1965-yilgi va 1985-yilgi nashrlarida bu motiv tushirib qoldirilgan. Oqibatda Sultonxonning safarga chiqishi ham barchaga bilinib qoladi.

Yoxud qo‘lyozmada yozilishicha: Ko‘rolmaysan, bildim yolg‘iz qo‘zingdi, Kelgin sarson opa, endi birga yashaylik, – deb Ximchaoyim Xuroyimga murojaat qilganini ko‘rish mumkin. Bu murojaatda 7 «Sarson, sargordan, ya’ni ovvora bo‘lgan opa, kelgin, birga yig‘laylik», - deyilyapti. Nashrda esa oxirgi misra: «Kelgin, chopson, opa, endi birga yig‘laylik» – tarzida berilganki, oqibatda chopson so‘zining misradagi ma’nosi noaniq bo‘lib qolgan. Bunday misollarni ko‘plab keltirish mumkin. «Alpomish» dostonidagi poyga epizodini eslang. Mustaqillikdan oldingi yillardagi nashrlarda «bog‘langan band»dan Rajabxo‘ja purning yordamida xalos bo‘lgan Qorajonga qarata aytilgan: Dam bu damdir o‘zga damni dam dema, Qoldim deb Qorajon, sira g‘am yema, – so‘zlari «Otning aytayotgan so‘zi» tarzda berilgan edi. Shuning uchun mustaqillik davri folklorshunosligi tamomila bir yangi folklorshunoslikdir. Bugungi kunda ham faol ijod qilib kelayotgan T.Mirzayev, O.Safarov, O.Madayev, M.Jo‘rayev, Sh.Turdimov, J. Eshonqulov kabi folklorshunos olimlarning izlanishlarini alohida ta’kidlab o‘tish joiz.

Folklor asarlarida birinchi navbatda mifologik tafakkurdan poetik tafakkurga o‘tish jarayoni aks etgan ekan, demak til tarixini o‘rganishda xalq ijodi namunlariga suyanib ish ko‘rish lozim bo‘ladi. Tildagi hech bir so‘z o‘zo‘zidan paydo bo‘lmaydi, u zarurat tufayli tarixiy taraqqiyot jarayonida yuzaga keladi va yoki o‘zlashadi. Qachonlardir mifologik tasavvurni ifodalagan so‘z keyinchalik o‘zining asl ma’nosini unutib yoki dastlabki ma’no qatlami xiralashib, keyingi ma’no qatlamini yuzaga keltiradi. Bizdagi mavjud ertak, doston, qo‘shiq va boshqa janrlar tahlilidan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, folklor asarlarida ko‘proq xalqimizning samoviy jismlar, o‘simliklar olami va hayvonot dunyosi bilan bog‘liq eng qadimgi tasavvurlari o‘z ifodasini topgan. Bu tasavvurlar tilimizdagi ko‘plab so‘zlarning kirib kelishiga,

obrazli badiiy tafakkur tarzining shakllanishiga zamin yaratgan.

Baxshilarimizning xalq tili imkoniyatlaridan unumli foydalanishi, har galgi ijroda bu badiiy til tovlanishi, uning yangicha mazmun va mohiyat kasb etishi epik ijodning o'ziga xos xususiyatidir. Chunki, xalq og'zaki ijodi og'zaki ijro etilgani uchun emas, balki og'zaki ijro jarayonida yuzaga keladigan san'at asari bo'lgani uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu esa jonli ijro jarayonini, ya'ni epik ijod tilini bilmasdan turib uning badiiyati haqida so'z yuritib bo'lmazligini ko'rsatadi. O'zbek tili ijod namunalariida tilimizning dialektologiyasi, leksikologiyasiga oid juda ko'p qimmatli so'z va iboralar mavjud. Bu so'z va iboralarni, ayniqsa xalq ijodining gultoji hisoblangan dostonlarimiz tilini o'rganish nafaqat o'zbek tili, balki umumturkiy til uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shunday ekan, dostonlarimiz tili nafaqat folklorshunoslarimiz uchun, balki tilshunoslarimiz, barcha til o'rganuvchilar uchun ulkan manba va tadqiqot obyekti bo'la oladi. Folklor asarlari leksikasini tadqiq qilar ekanmiz, biz unda hozirda iste'molda bo'lgan sheva va arxaik so'zlar bilan bir qatorda bugungi kunda qadimiy ma'nosi o'zgargan yoki unutilgan so'zlarni ham ko'plab uchratamiz. Demak, adabiy til leksikasining shakllanishi, rivojlanish va o'zgarish bosqichlarining xususiyatlarini aniqlashda epik ijod namunalari alohida o'rin tutadi. Ulardagi qadimiy so'z va birikmalarning lug'atini o'rganish nafaqat folklorshunoslik, balki tilshunoslik oldidagi eng dolzarb vazifalardan biridir.

Folklor janrlarini ijro xususiyatlari va funksiyalariga ko'ra ikki yirik guruhga ajratib tasnif etish keng tarqalgan. 1. Marosim folklori janrlari. 2. Marosim bilan bog'liq bo'lmagan folklor janrlari. Folklor asarlarining kimga mo'ljallanganligini hisobga olib ham ayrim guruhlariga bo'lish mumkin. Bolalar folklorini alohida olib ajratish shundan kelib chiqqan. Folklorshunoslikda gohi-gohida turlar aro qorishiq holatda uchrovchi namunalarga nisbatan liro-epik qo'shiq yoki ertak afsona singari atamalar qo'llanilsada, bu holat umumiy holat emas. Xalq badiiy tafakkurining tarixiy taraqqiyot darajasi folklor namunalariining tadrijida aks etgani kabi u yoki bu janrning yuzaga kelishi, turg'unlashuvida muhim o'rin egallaydi. Insoniyat mifologik tafakkur bosqichidan mifopoetik, so'ngra badiiy estetik tafakkur tadrijiga erishdi.

O'zbek folkloridagi aksariyat janr namunalari aynan badiiy estetik tafakkur darajasida mumtoz holatga kelganligi bilan ajralib turadi. Shu sababli ham o'zbek mifologiyasi xususida so'z ketsa, xalq dostonlari, ertaklari mag'zida turuvchi mifologik tasavvurlarni, ularning bu asarlar syujeti, yetakchi motivlari va obrazlar qatidan ajratib, tiklab qarash lozim bo'ladi. O'zbek folklori janrlar tarkibi boyligi, xilma-xilligi bilan alohida ajralib turadi. Bu o'rinda dunyoning barcha xalqlari uchun umumiy bo'lgan – ertak, maqol, topishmoq kabi janrlar qatorida askiya, lof kabi faqat o'zbek xalq ijodiga xos janrlar mavjudligiga ham alohida e'tibor qaratish lozim. O'zbek folklori janrlari xilma-xilligi ijodkorlarning faoliyati va ularning professionallashuvi bilan ham chambarchas bog'liq. Xususan, doston, ertak, og'zaki drama, askiya kabi janrlar ijrosi

maxsus tayyorgarlikni, muayyan ustozdan ta'lim olishni talab etadi. Bu janrlar ijrosi maxsus maktablarning paydo bo'lishini, ularning o'z an'analari doirasida shakllanib rivojlanishini ta'minlaydi.

O'zbek folklori janrlari ijro usullari, ya'ni yakka ijro, jamoaviy ijro, sozli va sozsiz ijroga ko'ra ham farqlanadi. Ertak, afsona va rivoyat aytilsa, doston ham kuylash, ham ijro etishga mo'ljallangan. Lapar kuylab va raqsga tushib ijro etilsa, og'zaki drama namunalari so'z (ba'zan kuylab, kuy jo'rligida) va harakat omuxtaligida ko'rsatishga, namoyish qilishga mo'ljallangan. O'lanlar tarafma-taraf kuylangan. Latifa va loflar yakka ijro etilgan. O'zbek folklorining janrlar tizimi g'oyaviy-badiiy prinsiplarining umumiyliigi, tarixan taraqqiy etgan o'zaro mushtarak munosabatga egaligi bilan yaxlit tizimni tashkil etadi. Ularning barchasida xalq hayoti, uning o'zligini namoyon etuvchi xususiyatlar, ruhiyat, orzu-intilishlar aks etadi. Folklorning barcha janrlari uchun badiiyestetik prinsiplar ham umumiy ko'rinishga kelgan. Sodda shakl, donishmandlik, badiiy-tasviriy vositalar tizimidagi umumiylik, ramziylik, shartlilik, qahramonlarning yuksak axloqiy mezonlar asosida aniq bahoga egaligi, syujet va kompozitsion qurilishdagi an'anaviylik ustuvor ko'rinish oladi. Xalq bilan birga tug'ilgan bu xususiyatlar xalqning tarixi, madaniyati, turmushi, e'tiqodi va tiliga xos xususiyatlarni, milliy o'ziga xoslikni yorqin ifoda etadi.

Marosim folklori namunalari folklorning eng qadimiy janrlari sirasiga kiradi. Folklorshunoslikda marosim folklori janrlarini ikki katta guruhga ajratish an'anasi mavjud. Bu turlar quyidagi ko'rinishga ega : 1) mavsumiy marosimlar folklori. 2) oilaviy marosimlar folklori. Mavsumiy marosimlar yil mavsumlarining almashinuvi avvali va oxiri, ma'lum bir xo'jalik turlarining boshlanib yakun topishi, ob-havo bilan bog'liq mavsumiy marosimlarni o'z ichiga oladi. Mavsumiy marosimlarning aniq vaqti, belgilangan o'tish muddatlari mavjud va ular bir oila yoki jamoaga tegishli bo'lmay butun xalq ommasiga tegishlidir. «Mavsum» deganda, asosan, yil fasllari nazarda tutiladi. Binobarin, mavsum qo'shiqlari qish, bahor, yoz, kuz fasllari bilan bog'liq bo'ladi. Marosim esa diniy yoki an'anaviy urf-odatlar munosabati bilan o'tkaziladigan tadbir, yig'in demakdir. U bayram umumxalq shodiyonasi, tantana kun ma'nosini ifodalaydi. Ma'lum bo'ladiki, «marosim» tushunchasi «bayram» so'zi ifodalagan ma'nodan kengligi bilan farq qilargan. Chunki marosim bir shaxs hayotidagi muhim voqea bilan bog'lanishi mumkin. Bu tadbir oila chegarasi bilan cheklanadi. Bayramda esa umumxalq ishtiroki bo'lishi lozim.

To'g'ri, biz ko'pincha «bayram marosimi» birikmasini qo'llashimiz mumkin, ammo bu holatda gap oilaviy marosim haqida emasligi ta'kidlanadi. Dunyoda bironta xalq yo'qki, turli munosabatlar bilan ommaviy bayramlarni nishonlamasin. Bayramlar butun xalq tayyorgarligi bilan o'tkaziladi. Katta shodiyonalar rejalashtiriladi. Maxsus taomlar pishiriladi, bayram liboslari tikiladi, o'yin-kulgilar, sayillar, tomoshalar, musobaqalar uyushtiriladi. Shuning uchun milliy bayramlar tizimida xalq tarixi, milliy

xususiyatlar haqida tasavvur hosil qilish mumkin. Bu tasavvurlarni oilaviy, muayyan hudud aholisi o'rtasidagi marosimlar, qolaversa, milliy urf-odatlar to'ldiradi, mukammallashtiradi. Oilaviy marosimlar esa aksincha bir oila va oila a'zolari hayotidagi barcha mavsumlar o'zgarishlarni o'z ichiga qamraydi. Oilaviy marosimlar mazmuni tug'ilish, to'y va motam marosimlaridan iborat va bu marosimlarda ijro etiluvchi folklor namunalari oilaviy marosimlar tarkibiy qismini tashkil etadi.

Mavsumiy marosimlar. O'zbek mavsumiy marosim folklori o'z ichiga quyidagi janrlarni qamrab oladi: 1) yil fasllari bilan bog'liq marosim folklori janrlari: a) Qishki marosimlar folklori janrlari: «Sherda», «Qor xat». Xalqimizning qadimiy an'anasiga ko'ra, yil bo'yi mehnat qilib, kuzda dala ishlarini nihoyasiga yetkazgan dehqon va bog'bonlar, shuningdek, o'z suruvini qishlovga qaytarib kelgan chorvadorlar qishi bilan turli-tuman marosimlar orqali vaqtning ko'ngilli o'tishini ta'minlaganlar. Yoshi teng bo'lgan kishilar, ya'ni hamteng, jo'ra, do'styorlar «teng-tengi» bilan yig'ilishib, «Gap-gashtak», «Dangana», «To'kma», «Sherda», «Harfona» («Xalpana»), «O'tirishma», «Ziyofat», «Tashkil», «Gurung» kabi turli xil marosimlarni tashkil etishgan. Ana shu xildagi o'tirishlar xalq orasida keng ommalashgan bo'lib, odatda, o'ziga xos marosim tarzida o'tkazilgan. Qish fasli bilan bog'liq mavsumiy marosim folklorining o'ziga xos qo'shiqlar silsilasini jonli ijro holatida XX asrning 80-yillariga qadar saqlab kelgan qadimiy janrlaridan biri «Sherda» deb atalgan. Xalqimiz orasida «Sherda» atamasining bir necha xil talqinlari bor. Samarqand viloyati cho'ponlari shevasida «Sherda» so'zi «pishirilgan bir butun mol go'shtini teng bo'laklarga bo'lib olish» degan ma'noda qo'llaniladi.

Qashqadaryo viloyatining Qamashi tumanidagi Eski Qamay qishlog'ida yashovchi Hazratqul baxshi Xudoyberdi o'g'lining aytishicha, «sherda deganimiz masalan, 20 kishi birlashib bir qo'yni bozor kuni so'yib bir yarim yoki ikki kg.dan bo'lib olish odati. Ular yanagi haftada men, undan keyingi haftada siz deb navbat tuzib, dastlab sherda boshlaganda qanchadan go'sht bo'lib olingan bo'lsa, ana shu davom etib, yigirmasi ham bittadan qo'y so'yib bo'lib beradi». «Sherda» marosimining to'liq tavsifi 1928-yilda etnograf olim M.F. Gavrilov tomonidan Zomin va Shahrison tumanlarida istiqomat qiluvchi «qirq», «ming», «yuz», «qarapchi», «parchayuz» urug'laridan yozib olingan. An'anaga ko'ra, «Sherda» marosimi ikki xil yo'l bilan, ya'ni o'tirish uchun zarur bo'ladigan masalliqni birgalikda, qo'shilishib xarid qilish yoki «to'kma» usulida (shuning uchun ham M.F. Gavrilov bu marosim Toshkent atrofidagi qishloqlarda «to'kma» deb ataladi deb yozgan edi) hamda marosim ishtirokchilarining har biri galma-gal xarajat qilishi yo'li bilan tashkil etilgan. «Sherda» qish bo'yi o'tkazilishi ko'zda tutilganligi sababli bu marosimda ishtirok etadigan jo'ralar, ulfatlar yoki tengdoshlar o'zlarining ichidan bir kishini «bek» qilib saylaganligini ko'rish mumkin. Bek esa o'ziga yordam beradigan «o'ng otaliq» va «chap otaliq»ni tayinlagan. Ular biror sabab bilan bek «Sherda»da qatnashmay qolsa, uning vazifasini bajaruvchi o'rinbosar

hisoblanishgan.

Bahorgi marosimlar folklori janrlari: «Boychechak xabari» yoki «Boychechak sayli», «Qozon to‘ldi», Navro‘z, «Sumalak sayli», «Lola sayli», «Guli surx» sayli «Qizil gul sayli», «Shox moylar», yomg‘ir yog‘dirish va uni to‘xtatish marosimi folklori («Sust xotin», «Chala xotin», «So‘z xotin», «Chayla qozoq» va h.k.) shunga o‘xshagan marosim qo‘shiqclarini ijro etishgan. Mamlakatimiz hududida an‘anaviy tarzda o‘tkazib kelingan gul sayllarining eng qadimiysi va keng tarqalgani «Boychechak sayli» yoki «Boychechak xabari» marosimi hisoblanadi. Tarixan magik xarakterdagi «Boychechak sayli» yoki «Boychechak xabari» marosimi qadimdan Navro‘zoldi shodiyonalardan biri sifatida juda chiroyli o‘tkazib kelishgan. Ba‘zi joylarda bolalar bir dasta boychechakni uzun xodaning uchiga bog‘lab olganlar va uni ko‘tarib qishloq aylanganlar va barchani ko‘rib tabriklab chiqishgan. Shuning uchun keksa va kasal odamlar bolalar olib kelgan boychechakni yuz-ko‘zlariga surtib, undan yaqinlashayotgan bahor hidini tuyganlar.

Sog‘-omon Navro‘zga yetib kelganliklariga shukrona aytib, «Omonlik, omonlik, hech ko‘rmaylik yomonlik, yanagi yil shu kunlarga eson-omon yetaylik! Og‘irligim yerga, yengilligim o‘zimga», – deganlar. Xalqimiz tafakkurining betakror mo‘jizasi – Navro‘z bayrami qadim zamonlardan bizgacha yetib kelgan muhtasham qadriyatlarimizdan biridir. Tabiat va jamiyatdagi yangilanishni o‘zida ajoyib tarzda mujassam etgan Navro‘z sayli xalqimiz dunyoqarashi, turmush tarzi, o‘ziga xos milliy an‘analari va badiiy tafakkurining har bir yutug‘idan kuch olib, asrlar davomida yanada to‘lishib, yangilanib, barkamollashib kelgan umrboqiy shodiyonadir. Navro‘z bayrami sayllari yilning eng farog‘atli va saodatli davrida, ya‘ni butun olam ko‘klam tarovatidan yashnab ketadigan, tabiatda ham, inson ko‘nglida ham yangilanish, yasharish mavsumi boshlanadigan damda bo‘lib o‘tadi.

So‘nggi yillarda folklor-etnografik ansambllarning hayot sahnalaridagi ahamiyati oshib bormoqda: ularda eng buyuk insoniy fazilatlarining aks etishi va hozirgi yoshlarga o‘rnak bo‘lishi mumkin bo‘lgan sifatlarning mavjudligi ushbu namunalarning qimmatini yanada oshirib bormoqda. Xususan, o‘zbek folklor san‘atining quyidagi najmunalari yoshlarimiz hayotida muhim rol o‘ynaydi: Namangan viloyatidagi “Bo‘ston”, “Yor-yor”, Farg‘ona viloyatidagi “Omonyor”, “Chodirjamol”, Andijon viloyatidagi “Bedana”, “Zilol”, Toshkent viloyatidagi “Gulyor”, “To‘rg‘ay”, “Zarin yaproqlar”, Buxoro viloyatidagi “Nozanin”, “Mohi sitora”, “Afshona”, “Mardona”, “Qasri orifon”, Samarqand viloyatidagi “Chavqi”, “Beshqarsak”, “Sarbozi”, Jizzax viloyatidagi “Gashtak”, “Zeboixon”, “Zomin sayqali”, Xorazm viloyatidagi “Orazibon”, “Xorazm”, “Doston”, Surxondaryo viloyatidagi “Boysun”, “Bulbuli go‘yo”, “Zevari”, “Bilakuzuk”, “Quralay” bolalar folklor-etnografik dastasi, Qashqadaryo viloyatidagi “Momogul”, “Hilola”, Navoiy viloyatidagi “Keskan terak”, Sirdaryo viloyatidagi “Sayhun yigitlari”, Toshkent shahridagi “Gavhar”, Qoraqalpoqistondagi “Jayhun to‘lqini”, “Besperde”

ansambllari millatlararo umumqadriyatlar bo'lmish mehr-saxovat, mehr-shafqatni tarbiyalashda, komil insonni voyaga etkazishda ajdodlar merosini avlodlarga etkazishda barakali va xayrli ijod qilib kelmoqdalar. Ota-bobolarimizdan meros bo'lib qolgan udum va marosimlarni sahnaga olib chiqib, yana ularni zamonaviy talqinda xalqqa qaytarishda folklor san'ati va uning tuganmas merosidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Folklor-etnografik ansambllari xalqimizning urf-odatlarini, e'tiqodi va umuminsoniy qadriyatlarini namoish etib kelmoqda.

Folklor-etnografik ansambllari xalq og'zaki ijodiyoti an'alarini tiklash va takomillashtirishda yosh avlodni umuminsoniy qadriyatlar, milliy marosimlarga hurmat bilan qarash, ularni saqlab qolish, e'zozlashga o'z hissasini qo'shmoqdalar. Har bir folklor-etnografik ansambllari mustaqil Respublikamiz turli viloyatlarida faoliyat ko'rsatib, shu xalqning takrorlanmas udumlarini, marosim va rasm-rusmlarini o'ziga xos xususiyatlarini har xil ko'rinishlarda namoyon etmoqdalar. Xalqimiz mustaqillikka erishganidan so'ng turfa folklor namunalari hamda folklor-etnografik ansambllar ijodini aholiga avval ular qanday yaratilgan bo'lsa xuddi shundayligicha yetkazish imkoni tug'ildi. Ushbu ansambllar xalqimizning qadimiy ijodini bizga tanishtirish bilan bir qatorda Vatanni ardoqlash, sadoqat, mehr-muruvvat singari ulug' qadriyatlarni xalq ongiga jo qilmoqdalar. Bundan tashqari ushbu ansambllar va ularning ijod namunalari Vatanimizning qanchalik buyukligini, uni asrab-avaylash har birimizning muqaddas burchimiz ekanligini uqtirib, yoshlarimizga komil insontushunchasini go'zal misralarda yetkazib berishga harakat qiladilar. "Chavqi" folklor-etnografik ansambli Samarqand viloyatining Bulung'ur tumanida tashkil etildi. "Chavqi" ning ma'nosi shundayki, u to'y-tomoshalarda, tunda "olov-gulxan" atrofida ijro etiladigan xalq udumlari va o'yinlaridan tashkil topadi. Bulung'urliklarda qadimdan "Beshqarsak" o'yinlari bo'lib, tog'li qishloqlarda saqlanib qolgan.

Ansamblning badiiy rahbari va tashkilotchisi, Bulung'ur tuman markaziy madaniyat uyi xalq teatrining rejisyori Suvonqul Abduqodirov ko'p yillik izlanishlaridan keyin, nihoyat 1981 yilda folklor jamoani tashkil etadi. "Chavqi" ansamblining boshqa jamoalardan farqi shundaki, ularda cholg'u sozlari ishlatilmaydi. Repertuar musiqasini boshdan-oyoq qarsaklartashkil etadi. Ansambлга o'sha davrda Chavqi o'yinini ko'rgan, eshitgan, bilgan va o'zlari ishtirok etgan keksalar va yosh talantlar taklif etilgan. Ushbu ansamblning betakror repertuaridan turli yo'llar bilan, xususan qarsak bilan ijro etiladigan go'zalijod namunalari joy olgandir. Unda 200 dan ortiq folklor namunalari to'plangan. Ularda insonlarning bir-biriga bo'lgan cheksiz mehri, sevgi, do'stlik singari muqaddas tuyg'ular, Vatan uchun jonini ayamasklik o'z yerini sevishtirish singari xislatlar faxr bilan kuylanadi, bir qarashda bir-biriga bog'liq emasdek ko'ringan ushbu namunalari bir-birining

mantiqiy davomi, yarmi hisoblanadi. Buning isbotini ushbu ajoyib jamoa ijro etgan bu kabi folklor namunalarida koʻrishimiz mumkin: “Maydayomayda”, “Taralli-ho”, “Aylanamiz yakdona”, “Oʻynang yor oʻynang”, “Sangina bola”, “Gulilola”, “Yallama yorim”, “Sening qadring oʻtdi”, “Ikkala marjoningday”, “Chamanda gul ochilibdi”, “Yakdona gul”, “Otam ishchi, onam ishchi”, “Sogʻindim”. Ansambl 1986 yili Moskvada oʻtkazilgan “Oʻzbekiston madaniyati va sanʼati kunlari” festivalida, 1988 yili avgust oyida Moskvada boʻlib oʻtgan “Xalqaro folklor festivali”da ishtirok etdi va shu yili “Xalq ansambli” unvoniga qoʻlga kiritdi. 1999 yili Termiz shahrida “Alpomish dostonining ming yilligi” tantanalarida qatnashib, muxlislar orttirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. КБ Холиков. Проблематика музыкальной эстетики как фактическая сторона повествования. *Science and Education* 3 (5), 1556-1561
2. КБ Холиков. Тяготение основа-основ в музыкальной композиции. *Scientific progress* 2 (4), 459-464
3. КБ Холиков. Вокальная культура как психологический феномен. *Актуальные вопросы психологии, педагогики, философии* 2 (11), 118-121
4. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведений. *Science and Education* 4 (7), 384-389
5. КБ Холиков. Важнейшие полифонические формы многоголосных произведений. *Scientific progress* 2 (4), 557-562
6. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. *Science and Education* 5 (2), 452-458
7. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451
8. КБ Холиков. Обязанности миелина, о левом и правом пороге миелина. *Science and Education* 5 (2), 33-44